

I samband med bodelning och arvskifte tillkomna skuldebrev

Av professor Göran Englund

Räntebärande gåvoreverser kunde länge med framgång användas för att kringgå de avdragsbegränsningar, som med avseende å periodiskt understöd uppställas i 46 § KL. Eftersom utbetalningen av huvudfordran kunde skjutas fram till givarens död, innebar utfästelsen för denne ofta ej någon större reell belastning än ränteutfästelsen motsvarande separat periodisk utbetalning, som varit avdragsgill.

Med plenarfallet RÅ 1956 ref 11 satte regeringsrätten stopp för denna avdragsmöjlighet. Skilda uppfattningar kom till uttryck i domstolen. Den av majoriteten utvecklade argumenteringen var, att både huvudfordran och ränteutfästelse civilrättsligt sett var att betrakta som gåvoutfästelse och då räntebetalningarna således var att betrakta som periodiskt infriande av gåva, skulle de betraktas som periodiskt understöd och inte som ränta enligt 39 § KL.

Få rättsfall har blivit så ingående diskuterade som nämnda referatfall. För egen del vill jag instämma i majoritetens civilrättsliga bedömning men invända att det därmed inte är sagt att 46 § skall få företräde framför 39 §. Beteckningen ränta torde nämligen vara fullt korrekt även vid periodiskt infriande av gåvoutfästelse, dvs dessa båda begrepp utesluter inte varandra. Därtill kommer — vilket också regeringsrådet Järnerup särskilt påpekade — att resonemanget aldrig tillämpats vid gåvobeskattning av benefika reverser. Låt oss antaga att en sådan utställts till vuxet barn, som ej ingår i givarens hushåll. Med den ovan återgivna argumenteringen skulle räntedelen (efter införandet av avdragsbegränsningen till 5000 kronor dock endast inom denna ram) enligt 39 § b) AGL befrias från gåvoskatt. Gåvobeskattning skulle endast kunnat ske av det diskonterade värdet av huvudfordran. Beträktningsättet går ej att förena med den uppfattning, som legat till grund för högsta domstolens avgörande i fallet NJA 1942 s 28 (se 33 § b) i 1914 års arvsskatteförordning).

Någon ytterligare diskussion skall här inte ägnas 1956 års rättsfall. Det vä-

sentliga är att avgörandet skett och att majoriteten — utan att någon kringgåendeaspekt förts in i argumenteringen — grundat ställningstagandet på en klart redovisad civil- och skatterättslig bedömning. Nämnas kan dock, att ett ej obetydligt kringgående i samband med livstidstransaktioner ändock har kunnat ske efter 1956. En klagörande undersökning av detta återfinnes i Gustaf Lindencronas "Föräldrar och barn" (s 217—259).¹

I fortsättningen skall blickpunkten riktas mot ett annat slag av reverser, nämligen sådana som utfärdas i samband med bodelning och arvskifte. Dessa är i regel icke av benefik karaktär utan de tillkommer som ett led i uppgårelsen mellan personer, som alla har ett anspråk på ett dödsbo. Detta hindrar inte att — om reverserna godtages — väsentliga fördelar kan uppnås både i arvs- och inkomstskatteavseende. Ej minst gäller detta vid avstående. Nöjer sig i sådant fall den berättigade med revers, som förfaller först vid den avståendes död, blir den senares uppoffring ringa samtidigt som arvsskatte-reduktionen såväl vid det aktuella som den avståendes framtida dödsfall kan bli betydande. Bestämmer det att räntan successivt skall förfalla till betalning kan därtill en väsentlig inkomstskatterättslig förmån uppnås. I synnerhet gäller detta där fråga är om minderåriga barn.

Arvsskattefallen

Skiftesreverserna har således både en arvsskatte- och en inkomstskatterättslig sida. Eftersom högsta domstolen är prejudikatbildande instans på civilrättens område och den civilrättsliga bedömningen som regel respekteras såväl vid arvsskatte- som inkomstskatterättsliga avgöranden, synes det lämpligt att börja med högsta domstolens avgörande i tre arvsskattefall, nämligen referatfallen NJA 1973 s 581, 1976 s 364 och 1976 s 632. Avgörandena i de båda först nämnda fallen synes vara möjliga att förena medan det sist nämnda är svårare att förklara utan att någon form av kringgåendeargumentering föres in i bilden.

På överenskommelse grundade reverser

I fallet NJA 1973 s 581 skulle enligt inbördes testamente mellan J och M den efterlevande med full äganderrätt erhålla hela kvarlåtenskapen och efter bådass död skulle denna tillfalla deras bröstarvingar till fördelning enligt lag.

J avled. Enligt en till rätten inlämnad bodelnings- och arvskifteshandling avstod M till förmån för sina båda söner från sin rätt enligt testamentet. I handlingen uppgavs dessutom, att delägarna var överens om att sönnernas lotter skulle tillfalla dem i form av skuldebrev utställda av M, vilka såväl till kapital som ränta skulle förfalla till betalning först vid hennes frånfälle. Vart och ett av skuldebreven skulle därför lyda på ett belopp motsvarande sonens lott jämte ränta kapitaliserad efter fem procent. I överensstämmelse med överenskommelsen tillskiftades M all egendom i boet.

1) jfr SN 1975 s 325, Anclow

Föredraganden i högsta domstolen uttalade, att syftet med transaktionen uppenbarligen var att uppnå lindring i beskattningen. Varken detta syfte eller den omständigheten att M utan någon uppoffring rent faktiskt erhållit hela bobehållningen kunde emellertid betaga avtalet dess giltighet, varför bodelnings- och arvskifteshandlingarna borde läggas till grund för arvsskatteberäkningen. Ett av justitieråden utvecklade ett liknande resonemang.

Fyra justitieråd var av en annan uppfattning. Två av dem förenade sig om följande argumentering, vilken lades till grund för domstolens beslut:

” . . . Enär dessa skuldebrev ej i något avseende skulle i M:s livstid medföra någon förpliktelse för henne till räntebetalning eller till annan prestation eller överhuvud någon personlig uppoffring för henne, kan delningen icke anses ha skett enligt lag.

Den återopade handlingen kan därför ej enligt 15 eller 16 § arvsskatteförordningen läggas till grund för arvsbeskattningen, utan denna skall verkställas på grund av ett schematiskt skifte. M:s i handlingen givna förklaring, att hon avstode från att återropa testamentet kan, enär handlingen även utvisar att hon i verkligheten icke menat att avstå något därav, icke vinna beaktande. . . ”

Vad som i första hand faller i ögonen beträffande argumenteringen är, att man på skilda sätt motiverat å ena sidan underkännandet av skifteshandlingen som beskattningsunderlag och å den andra underkännandet av avståendet vid schematisk beskattning. I det senare fallet betraktade man avstående och överenskommelse i ett sammanhang och ansåg därmed bevisat att avståendet närmast var att betrakta som en skenrättshandling. Från den utgångspunkten synes det ha varit klart, att ej heller fördelningen skett enligt lag. Man har därför anledning att fråga sig, varför en annan motivering lämnats för att underkänna skifteshandlingarna som beskattningsgrund enligt 15 och 16 §§ AGL.

Det är svårt att finna ett svar på denna fråga. Måhända har man funnit det särskilt angeläget att markera att avtalet varit angripbart från mer än en utgångspunkt. Vilken är då innebörden i nämnda underkännande? För godkännande har man krävt en livstidsuppoffring. Inför motiveringen går i första hand tanken till följande bestämmelse i ärvdabalken 17:3:

”Avtal, varigenom arvlätaren förfogar över sin kvarlåtenskap, är ej gällande. Utfästelse om gåva, som icke må göras gällande under givarens livstid, är giltig allenast såvitt följer av vad om testamente är stadgat.”

Den senare meningen torde knappast ha varit åsyftad, eftersom frågan gällde överenskommelse vid arvskifte och ej en benefik utfästelse. Då 17:3 över huvud taget inte nämnts, synes ej heller den första meningen ansetts vara av intresse. Därtill kommer, att om nämnda paragraf föres in i bilden, skulle förevarande avgörande — som senare här skall visas — inte kunna förenas med domstolens ställningstagande i det senare fallet NJA 1976 s 364.

Möjligen kan man ha menat att en till annans död framskjuten prestation — oberoende av de skatterättsliga värderingsreglerna — på grund av sin ovisshet måste anses innebära en eftergift och att av denna anledning fördelningen ej skett enligt lag. Men med denna förklaring har man anledning fråga sig, varför uppmärksamheten inriktats på reversutställarens och ej på mottagarnas situation.

Innan vi går vidare skall vi ett ögonblick återgå till skenrättsargumenteringen. Det synes klart, att avståendet och därmed även reversen helt underkänts. Detta hade även kunnat ske med en någon annan motivering. Man skulle ha kunnat hävda, att det varit fråga om ett villkorat avstående (jfr argumenteringen vid avgörandet av det nedan diskuterade fallet RÅ 1974 not A 1542). Resonemanget skulle då ha varit att M inte kunnat uppställa sitt villkor om reverserna utan att själv först ha mottagit hela kvarlåtenskapen. Arvsskatteresultatet skulle då ha blivit detsamma och reverserna skulle ha underkänts på grundval av det senare ledet i ärvdabalken 17:3.

I fallet NJA 1976 s 364 blev utgången en annan. Omständigheterna var följande:

G och A hade i testamente förordnat, att med undantag för bröstarvinges laglott den efterlevande med full äganderätt skulle erhålla hela kvarlåtenskapen. Efter G:s död godkände barnen testamentet. Vid skatteläggningen arvsbeskattades laglotterna. Vid senare arvskifte — den 11 sept 1961 — förklarade de båda barnen, att de avstod från samtliga tillgångar i boet till förmån för A. Den 25 september samma år utfärdade A till de båda barnen skuldebrev motsvarande arvslotternas värde enligt bouppteckningen. Skuldebreven löpte med sex procent ränta och skulle såväl till kapitalbelopp som ackumulerad ränta förfalla till betalning vid A:s död.

A dog elva år senare. Barnen ville då från bobehållningen räkna av beloppen av skuldebreven och den ackumulerade räntan.

HD utgick ifrån att avståendet gällt endast de tillgångar, som skulle fördelas på laglotterna och att avståendena därför var så att förstå att barnen därvid som ersättning förbehållit sig reverserna i fråga. Övervärdet, dvs skillnaden mellan arvslott och laglott enligt bouppteckningen efter G, ansågs bero på att en fastighet ingått i behållningen efter G och denna hade naturligtvis värderats högre vid arvskiftet än i bouppteckningen. Domstolen fann, att ett verkligt skuldförhållande uppkommit genom utfärdandet av skuldförbindelserna, varför avräkning skulle få ske från bobehållningen efter A.

Liksom i 1973 års fall har man betraktat "avståendet" och överenskommelsen om reverserna i ett sammanhang. Detta torde också ha varit helt i överensstämmelse med parternas avsikt. Till skillnad från 1973 års fall har det alltså inte varit fråga om (att ge sken av) något avstående i egentlig mening, dvs en eftergift utan motprestation. Barnen har velat bibehålla sin rätt till laglott och överenskommelsen har endast gällt formen för utbetalningen av denna. Ordet avstående har alls inte behövts användas i sammanhanget utan man hade vid skiftet kunnat nöja sig med en överenskommelse om att laglotterna skulle utgå i form av reverser. En sådan handling har inte kunnat underkännas som skenrättshandling. Därtill kommer, att ett underkännande knappast hade lett till ett avvikande beskattningsresultat. Om skiftet ej godtagits hade delägarna levt kvar i oskiftat bo varför barnen kunnat hävda ungefär samma anspråk vid moderns död.

Av avgörandet kan också den slutsatsen dragas, att — i motsats till kammarkollegiet — domstolen inte funnit bestämmelsen om förbud mot adkvistita arvsavtal i ÄB 17:3 vara något hinder mot att godtaga reverserna.

Däremot finns det anledning antaga, att om vid det tidigare dödsfallet yr-

kande om beskattning på grundval av skifteshandlingarna yrkats, detta i enlighet med avgörandet i 1973 års fall hade måst avvisas.

Man kan även ställa frågan om hur avgörandet i 1973 års fall hade blivit, om barnen hävdade sina anspråk på laglott samtidigt som de begärt att få ut dessa i form av reverser. Likheten med 1976 års fall skulle därvid ha blivit påtaglig. Man kan emellertid inte helt utesluta möjligheten att domstolen ändå kunnat vägra godtaga anspråket. I analogi med resonemanget i 1973 års fall skulle därvid kunna hävdas, att reversöverenskommelsen visar att barnen "i verkligheten inte menat" att hävda något anspråk. I 1976 års fall finns den skillnaden att anspråket redan är tillförsäkrat genom testamente.

På testamente grundade reverser

I fallet NJA 1976 s 632 förefanns den väsentliga olikheten i förhållande till de båda ovan diskuterade fallen, att räntan på reversen skulle utbetalas successivt redan under utställarens levnad. Av framställningstekniska skäl skall det här återgivas något förenklat. Mot bakgrunden av beslutet i högsta domstolen tror jag den ofullständiga redovisningen kan göras utan att något förställningstagandet väsentligt moment har utelämnats. Förhållandena var följande.

A hade i testamente stadgat, att vartdera av hennes tio syskonbarn skulle erhålla en räntelöpande revers på 26 000 kronor. Reverserna skulle ställas ut av A:s syster D och för att erhålla täckning för dessa och övriga förpliktelser (bl a svara för boets gäld och arvsskatten för reverserna) skulle D tillskiftas hela kvarlåtenskapen.

Föredraganden i högsta domstolen ansåg att verkliga skuldreverser var för handen och att de skulle avräknas från D:slott med fulla värdet. Beträffande avräkningen meddelade dock samtliga justitieråd en annan uppfattning. Man ansåg att D fått fri dispositionsrätt till kvarlåtenskapen med förpliktelsen att successivt utbetala en del av avkastningen (räntan) till de tio syskonbarnen. Vid beskattningen av D kunde därför endast avkastningsrätten avräknas.

Vilken kan då den rättsliga grunden vara till att reversernas huvudfordran lämnades utan beaktande? Samtliga justitieråd har med hänvisning till avgörandet i lägre instans utan särskild motivering påstått att D fått dispositionsrätt till hela kvarlåtenskapen och därvid endast blivit belastad med avkastningsrätten. Hovrätten har gjort samma påstående med hänvisning till tingsrätten. Denna har motiverat sin ståndpunkt med att D "får anses erhålla all den avlidnas egendom utan andra inskränkningar än skyldighet att låta ett värde motsvarande syskonbarnens lotter efter den avlidna gå i arv till dem vid hennes frånfälle och skyldighet att under sin livstid avstå viss avkastning av egendomen till syskonbarnen".

I fri dispositionsrätt med sekundosuccession (se 24 § AGL) brukar inläggas, att den berättigade äger konsumera förmögenhetssubstansen, ja till och med förfogar över den genom gåva. Om testamentet tolkas enligt sin ordalydelse, kan D knappast anses ha fått en så omfattande rätt. Testamentet för-

utsätter, att ett belopp motsvarande skuldebrevens värde skall finnas kvar vid D:s död. Man kan inte bortse ifrån att D verkligen kan känna sig förpliktad att uppfylla testamentet i detta avseende. Å andra sidan står det klart, att någon garanti för att D uppfyller kravet ifråga inte uppställts genom testamentet.

Det kan med skäl ifrågasättas, om domstolen velat underkänna reverserna som civilrättsliga handlingar. Låt oss antaga, att något av syskonbarnen skulle avlida och som arvsberättigad endast efterlämnat make. Inte skulle denne vara förhindrad att åberopa skuldebrevet vid D:s död?

Man kan även fråga sig vad som civilrättsligt skulle inträffa, om D genom testamente skulle bestämma att hennes egendom skall tillfalla annan person än de tio syskonbarnen. Låt oss även antaga, att all av henne efterlämnad egendom nått opp skulle räcka för att täcka de tio skuldebreven. Knappast skulle D:s testamentstagare i sådant fall äga få ut något ur boet?

Frågan kan även ställas, om syskonbarnen skulle vara förhindrade att bevaka hela sin fordran för den händelse D skulle försättas i konkurs.

Vid den skatterättsliga värderingen uppkommer den komplikationen att man endast arbetar med kategorierna äganderätt och fri förfoganderätt å ena sidan och nyttjanderätt och rätt till ränta och avkomst å den andra. Åtskilliga mellanformer kan emellertid föreligga. Vid några tillfällen har högsta domstolen haft att taga ställning till fall, där avkastningsberättigad under närmare angivna villkor uttryckligen i testamente även tillerkänts rätten till begränsade ingrepp i kapitalsubstansen (se fallen NJA 1962 s 852 och 1966 s 342). En realprövning av sannolikheten för sådant ingrepp har därvid lagts till grund för klassificeringen. Av än större intresse i förevarande sammanhang är emellertid avgörandet i fallet NJA 1971 s 281, där testamentstagaren uttryckligen tillades endast rätten till avkastning. Egendomen skulle stå under banks förvaltning men testamentstagaren hade tillagts rätten att utan säkerhet fritt låna ur fonden ifråga. Trots att risken för att eventuella lån ej skulle kunna återbetalas bedömes som ringa, ansågs testamentstagarens rätt böra bedömas som fri förfoganderätt. I sammanhanget kan även det intressanta hovsrättsavgörandet RSvJT 1974 s 34 nämnas. Testator hade uttryckligen stadgat, att efterlevande make utöver sin giftorättsandel skulle "med full och oinskränkt nyttjanderätt" erhålla all den avlidnes kvarlåtenskap. Efter båda makarnas död skulle egendomen tillfalla bröstarvingarna. Med motiveringen att testator icke föreskrivit något om åtgärder för att säkerställa de senares rätt och egendomen ej heller avskilts av efterlevande maken, fann Svea hovrätt (en dissident) att den avlidnes rätt skulle jämföras med fri förfoganderätt.

I det här till diskussion föreliggande fallet finns i jämförelse med 1971 års fall och 1974 års hovrättsfall en väsentlig skillnad. Det är inte bara fråga om en klassificering av testamentstagares rätt utan frågan gäller även av-

räkningen av ett antal reverser, som tillkommit enligt testamentet. Enligt uttrycklig bestämmelse i 23 § C AGL skall reverser upptagas till sina kapitalbelopp. Det förefinnes knappast någon tvekan om att man skall förfara på detta sätt, där vid gåvoutfästelse huvudfordrans förfallodag knutits till givarens död. Likaså är det klart, att sådan fordran vid nämnda tidpunkt fullt ut skall få avräknas som skuld. Man kan då fråga vad det funnits för rättslig grund att behandla de förevarande "testamentsreverserna" på annat sätt.

I samtliga de tre ovan behandlade fallen har fråga varit om reverser, där huvudfordrans förfallodag knutits till utställarens död. Där överenskommelse om tidigare förfallodag har ingåtts, uppkommer däremot vanligtvis inget problem med avseende å reversens godtagande. En reservation måste dock göras beträffande avståendefallen. Möjligheten finns här, att avstående och reversöverenskommelse kommer att betraktas i ett sammanhang och att avståndet av denna anledning kan betraktas som villkorat. Det rör sig här närmast om en bevisfråga och under vilka förutsättningar argumentet kan komma att användas är en öppen fråga. I sammanhanget bör uppmärksammas, att det icke anfördes i 1973 års fall.

Inkomstskattefallen

Efter denna redogörelse för högsta domstolens ställningstaganden skall vi gå över till en granskning av regeringsrättens bedömningar av skuldebrev, som utställts i samband med bodelning och arvskifte. Den inkomstskatterättsliga fördelen ligger främst däri, att reversens utställare genom avdrag för utbetald ränta kan kringgå de i 46 § KL uppdragna avdragsbegränsningarna för periodiskt understöd.² Räntebetalningarna brukar således inte skjutas fram till något framtida tillfälle. Vanligen brukar ej heller huvudfordrans förfallodag vara knuten till utställarens död.

Fall där skiftesreverser godtagits

I fallen RÅ 1957 not 1617 — se även 1616 — (RSvSkT s 45) och 1965 not 1938 (RSvSkT s 73) var fråga om skifte mellan efterlevande make och omvända barn, varvid maken ställde ut räntebärande reverser till barnen. Avdrag för räntan medgavs i båda fallen under förvärvskällan kapital. I sammanhanget kan även fallet RÅ 1965 not 1309 (RSvSkT s 103) nämnas, där ränta ej var utfäst och frågan gällde avdrag vid förmögenhetsbeskattningen. Avdrag medgavs med ett med hänsyn till räntefriheten reducerat värde. Förfallodagen var här knuten till utställarens död.

2) Även andra effekter kan åsyftas, exempelvis inkomst- och förmögenhetsutjämning mellan dödsbo och dödsbodelägare. I fallet RÅ 1977 ref 66 uppnåddes den effekten, att boets inkomst och förmögenhet nedbringades till sådan storlek att handelsbolagsregeln i 53 § mom 3 ej blev tillämplig.

Av intresse är även fallet RÅ 1965 not 1739 (RSvSkT s 73), där ett barn vid skifte efter sin fader utfärdade skuldreverser till modern. Vid moderns död gjorde barnen avstående till förmån för sina barn, vilka vid skiftet tillades reverserna ifråga. Även i detta fall fick ränteutbetalningarna dragas av enligt 39 § KL. Däremot fastslogs i fallet RÅ 1963 not 1802 (RSvSkT s 73) att gåvoreverser till förmån för barnbarn inte ändrade karaktär genom att vid skifte efter utfärdaren barnen hade övertagit betalningsansvaret. Räntebetalningarna var här fortfarande att betrakta som periodiskt understöd.

En mera utpräglad kringgåendesituation föreligger där reverser ställes ut efter det att föräldrar gjort partiellt avstående till förmån för sina barn. I princip borde — eftersom barnen anses grunda sin rätt på arv — avdragsrätt enligt 39 § KL vara för handen. Detta har också uttryckligen fastslagits av regeringsrätten i avgörandet av fallet RÅ 1965 not 1897. Utgången blev densamma i det likartade fallet RÅ 1965 not 1945 (RSvSkT s 74)³.

1974 års fall

En motsatt ståndpunkt har domstolens majoritet däremot intagit i fallet RÅ 1974 not A 1542. Då utgången med hänsyn till den annorlunda utgången samt motiveringen för denna är av stort intresse, skall vi här mera ingående uppehålla oss vid detta. Det finns även återgivet å s 2 i RSvSkT medan det däremot saknas i RRK. Omständigheterna i fallet var följande.

H:s moder avled 13.11.67 och efterlämnade som dödsbodelägare H och hans två syskon. Genom partiellt delskifte i december samma år erhöll vardera syskonet en revers på 100 000 kr för vilken någon ränta eller förfallodag ej var utsatt. Med överförmyndarens samtycke fick H boet att ersätta reversen till honom med två 20 000-kronorsreverser utställda till hans minderåriga son och en 60 000-kronorsrevers till honom själv. Av bouppteckningen, vilken upprättats 13.5.68, framgick att H avstått 40 000 kr av sitt arv till förmån för sonen. Den 1.3.68 hade — fortfarande med överförmyndarens samtycke — sonen fått byta ut sina reverser mot en av H utfärdad revers på 40 000 kr, vilken skulle löpa med ränta. Denna ränta ville H draga av som omkostnad i förvärvskällan kapital.

Regeringsrättens majoritet vägrade avdrag och i sammandrag gavs följande motivering.

Avstående från arv är accepterat i rättspraxis men förutsättningen är, att den avstående inte utövar något av en ägares befogenhet, exempelvis genom att begränsa mottagarens rätt att förfoga över arvet. Om han gjort detta är avståendet villkorat och inte längre något avstående i egentlig mening utan en gåva av något han själv redan mottagit.

Det är också accepterat att föräldrar kan låna medel från barn och därvid utfästa en ränta, som skall vara avdragsgill enligt 39 § KL. Men undantag har gjorts i rättspraxis för de fall där barnen inte haft några reella tillgångar, varför föräldrarnas reverser får betraktas som utfästelse om gåva. Avdrag kan i

³) Ovan återgivna RÅ-fall har analyserats å s 232—235 i Lindencronas "Föräldrar och barn".

sådant fall endast ske inom ramen för bestämmelserna om periodiskt understöd i 46 § KL.

I det förevarande fallet kunde H:s anspråk på att få sina dispositioner var för sig bedömda enligt sin juridiska konstruktion inte betraktas som invändningsfritt. Samtliga dispositioner hade nämligen vidtagits på föranstaltan av honom antingen i hans egenskap av dödsbodelägare eller i hans egenskap av förmyndare för P. Därvid kunde det inte antagas, att "utlåningen av medlen till H och den därmed förenade ränteutfästelsen framstått som oväsentlig". Samtliga åtgärder sades ha vidtagits "under en mycket begränsad tidsperiod och på sådant sätt, att i realiteten varken P eller vederbörande överförmyndare haft någon möjlighet att låta medlen disponeras på annat sätt än genom utlåning till H". Domstolen fann sålunda att något villkorslöst avstående inte skett utan att H förbehållit sig rätten att såsom låntagare förfoga över medlen. Hans revers till P betraktades därför som en gåvoutfästelse och då P var i H:s hushåll kunde avdrag enligt 46 § KL inte medgivas.

Regeringsrådet Petrén var av avvikande mening. Först kan nämnas, att han hade en annan uppfattning om de faktiska förhållandena så till vida att P endast erhållit den ena 20 000-kronorsreversen i samband med det partiella skiftet. Den andra hade han erhållit som gåva genom att fadern avstått från en del av sin 80 000-kronorsrevers. Båda 20 000-kronorsreverserna hade senare bytts ut mot en räntebärande 40 000-kronorsrevers från fadern (med en fastighetsinteckning som säkerhet). I intet fall var det enligt Petrén fråga om någon transaktion för skens skull. Båda 20 000-kronorsreserverna var reella tillgångar. Utbytet borde därför godtagas och ränteavdrag medgivas H enligt 39 § KL.

Betydelsen av 1974 års avgörande

Den centrala frågan blir nu, om majoritetens motivering får uppfattas som att man i praktiken stoppat möjligheten att i samband med avstående till minderårig utfärda revers, som ger rätt till ränteavdrag. Delar av argumenteringen ger stöd för en sådan tolkning. Invändningen att H både i sin egenskap av dödsbodelägare och förmyndare föranstaltat om reversernas utfärdande kan ju göras i så gott som samtliga fall av avstående till förmån för minderåriga barn. Det naturliga är ju här, att förmyndaren tar initiativet då det gäller omyndigs kapitalplaceringar.

Argumentet om frånvaron av möjligheter för överförmyndaren att låta medlen disponeras på annat sätt än genom utlåning till H verkar något pressat. En överförmyndare behöver inte låta sig tvingas till något medgivande från förmyndarens sida. Han har dessutom möjlighet att — där överenskommelse inte ingåtts — i efterhand underkänna transaktioner, som han finner ha vidtagits mot myndlingens intresse. Frågan är emellertid, om inte dom-

stolsmajoriteten här velat markera att en alldeles speciell omständighet varit för handen — nämligen att fadern tvingat överförmyndaren att i den omyndiges intresse gå med på en utlåning eftersom denna ställts som villkor för avståendet. På vilka fakta en sådan uppfattning kunnat baseras, framgår inte av notisen.

Av stort intresse är också majoritetens påpekande om den begränsade tidsperioden. I förevarande fall synes tiden mellan avståendet och reversbytet ha rört sig om ungefär två månader. Nämnas kan att i det ovan nämnda fallet RÅ 1965 not 1897 avstående och utfärdande av revers synes ha skett samtidigt. I fallet RÅ 1965 not 1894 (RSvSkT s 74) däremot ansågs benefik revers vara för handen trots att nära ett halvt år förflutit mellan gåva till minderårigt barn och ”lån” av samma belopp. Lindencrona, som behandlat frågan å s 227—232 i ”Föräldrar och barn”, förklarar av honom diskuterade rättsfall med att tiden inte får betraktas som ensam avgörande. Den får ses endast som en av flera omständigheter, som kan tyda på att ett skenavtal varit för handen.

Räckvidden av 1974 års avgörande är oklar. Klart är emellertid att det inte kan uppfattas som en inskränkning av avdragsrätten i sådana fall, där barn utan att avstående är för handen träder in i sin rätt på grund av arv och testamente. Beträffande rätten till avdrag kan trots detta en viss tvekan uppkomma med avseende å det i NJA 1976 s 632 förevarande testamentsfallet. Beträffande arvsbeskattningen har högsta domstolen här — även om man i beslutet fortfarande talar om avkastning — bortsett från reversernas huvudfordran. Om regeringsrätten skulle acceptera samma synsätt, blir det tveksamt om den fristående periodiska rättigheten kan betraktas som något annat än periodiskt understöd. För den händelse högsta domstolen gjort en skatterättslig bedömning, vilken ej står i överensstämmelse med ett rent civilrättsligt betraktelsesätt, är det dock osagt om regeringsrätten verkligen kommer att bortse från huvudfordran.

Fortsatt debatt om företagsförmögenhet och om vissa problem i samband med värdering av jordbruk och rörelse vid förmögenhets-, arvs- och gåvobeskattning

Inlägg av Staffan Seth

I föregående nummer av Skattenytt framförde John Larsson en del synpunkter på min artikel om företagsförmögenhet. I allt väsentligt har Larsson och jag uppenbarligen samma uppfattning. Endast beträffande avskrivningslån går våra åsikter isär. Jag hävdar att det är fråga om ett verkligt lån och skall beaktas vid förmögenhetstaxeringen medan Larsson tycks anse att fråga är om en villkorad skuld för vilken avdragsrätt inte föreligger.

Avskrivningslånen är något svårhanterliga och det kan därför vara skäl att studera de regler som gäller och vad som kan tala för den ena eller andra uppfattningen.

Avskrivningslån har beviljats alltsedan 1967 för rationaliseringsändamål inom jordbruket. Lånen kan under vissa förutsättningar avskrivas sedan tio år förflutit från det lånet betalades ut. Först från och med 1974 års taxering är avskrivningslånen reglerade i lagstiftningen. Avskrivningslån som tillkommit därefter skall behandlas som kontanta statsbidrag. Enligt 19 § 5 stycket kommunalskattelagen skall statsbidrag som utgår i form av amorteringsfritt lån behandlas som kontant utbetalt statsbidrag.

Hur dessa lån skall behandlas i inkomstskattehänseende är följaktligen klart. Tillämpningsproblemen kan uppstå beträffande lånens skatterättsliga ställning vid beräkning av förmögenhetsskatt, arvs- och gåvoskatt och realisationsvinst. Beträffande realisationsvinst finns ett förhandsbesked från 1978 från vilket en del slutsatser kan dras.

Förhandsbeskedsärendet gällde lån beviljat 1965 och avskrivet 1975 om 21 500 kronor och ett som utbetalats 1965—1970 och som avskrivits 1977 om 40 000 kronor. Samtliga lånebelopp avskrevs vid ett tillfälle. I ansökan frågades om de utbetalade beloppen skulle betraktas som förbättringskostnader nedlagda under åren 1965, 1966 och 1970 och om beloppen skulle omräknas till de belopp vartill de skulle ha uppgått efter allmänna prisläget under 1977 då försäljningen skall ske. Vidare frågades om beloppen skulle frändras omkostnadsbeloppet räknat från avskrivningstidpunkterna 1975 resp 1977. Slutligen ställdes frågan om eventuellt återförda belopp skulle jämföras med återvunna värdeminskingsavdrag.

Nämnden för rättsärenden yttrade:

”Avskrivning av lånen torde ha skett enligt lånevillkoren. Detta får anses innebära att avskrivningslån som beviljats före 1973 vid realisationsvinstbeskattning skall behandlas som ianspråktaga investeringsfondmedel m m. I omkostnadsbeloppet inräknas förbättringskostnader som nedlagts under 1965, 1966 och 1970 oberoende av på vilket sätt finansiering skett. Indexuppräknings av omkostnadsbeloppen är därvid tillåtet. Av punkt 2 a fjärde stycket av anvisningarna till 36 § kommunalskattelagen framgår att omkostnadsbeloppet skall minskas med under innehavstiden medgivna värdeminskingsavdrag på byggnader. Likaså skall omkostnadsbeloppet minskas med belopp med vilket fastighet avskrivits i samband med ianspråktagande av investeringsfond eller dylikt på samma sätt som i fråga om årliga värdeminskingsavdrag. Värdeminskingsavdrag m m som avräknas från omkostnadsbeloppet skall därvid omräknas med index. Eftersom avskrivningslånen enligt vår uppfattning skall behandlas på samma sätt som ifrågakommande fondmedel skall i detta fall omkostnadsbeloppet reduceras med de avskrivna lånebeloppen med indexuppräknings från avskrivningstillfällena 1975 och 1977 och därvid betraktas som återvunna värdeminskingsavdrag.”

Skälet till att det i beslutet anges att avskrivningslånen skall ”betraktas som värdeminskingsavdrag” är att man vill klarlägga att någon sammanläggning av värdeminskingsavdrag på byggnader och fasta inventarier inte skall göras. Om följaktligen värdeminskning på byggnader understigit 3 000 kronor skall sådana belopp ej återföras trots att avskrivningslånet återförs. Denna behandling av de gamla avskrivningslånen är som framgår fördelaktig i reavinstsammanhang.

För att komma fram till detta resultat bör rättsnämnden ha ansett att verkliga lån förelåg. I annat fall borde avräkningen gjorts de år bidragen beviljades. Godkänner man lånet i reavinstsammanhang måste det rimligen godkännas även vid förmögenhetstaxering.

Det är också att märka att lantbruksnämnderna vid överlåtelse av fastighet genom köp kräver att avskrivningslånen skall avräknas i köpeskillingslikvid på samma sätt som vanliga banklån. Tingsrätterna reducerar följaktligen inte köpeskillingen vid beräkning av lagfartsavgiften. Även detta talar för att fråga är om ett verkligt ej villkorat lån.

Det finns också en kammarrättsdom från Kammarrätten i Sundsvall 1978 där fråga om behandlingen av de äldre avskrivningslånen var uppe. Den skattskyldige hade fått avskrivningslån 1968 och 1970 för inventarieanskaffning. Vid 1974 års taxering yrkade taxeringsintendenten att avskrivningsunderlaget skulle reduceras med avskrivningslånen. Som skäl härför åberopades att avskrivningslånen dåmera skulle betraktas som statsbidrag. Kammarrätten i Sundsvall yttrade: ”Vad gäller frågan om beskattning av de avskrivningslån N erhållit framgår av utredningen i målet att lånen beviljades och betalades till N under åren 1968—1970 och att lånen vid utgången av 1973 ännu ej avskrivits. Den omständigheten att avskrivningslånen från och med 1974 års taxering enligt då ändrade bestämmelser i 19 § KL skall beskattas på visst sätt när lånen utbetalas i stället för som tidigare praxis när lånen avskrevs kan inte utan stöd av övergångsbestämmelser eller uttalanden i för-

arbetena till ändringen av sagda bestämmelser medföra att N vid ifrågavarande taxering skall vara skyldig att uppta lånebeloppen som intäkt.” Kammarrätten går också på den linjen att det är fråga om verkliga lån och att förändringen inträder först när lånen avskrivs.

Civilrättsligt är villkoren för de gamla och nya desamma och de bör därför ur skuldsynpunkt bedömas på samma sätt. Lånen bör följaktligen anses som verkliga fram till den dag då de avskrivs.

Inlägg av Erik Haglund

I föregående nummer av Skattenytt framhöll jag att RSV:s anvisningar om värdering av aktier m m. (RSFS 1978:34, vilka också har beteckningen RSV Dt 1978:15) är felaktiga i vissa avseenden samt att K 4-blanketten i dess nuvarande utformning är oklar, vilket kan medföra felaktigheter såväl vid förmögenhetsbeskattningen som vid arvs- och gåvobeskattningen.

Det jag betonade var för det första att ett negativt förmögenhetsvärde enligt huvudregeln *inte* skall reduceras — trots att motsatsen anges i RSV:s anvisningar, för det andra att spärregeln *inte* skall tillämpas då det uppkommer ett negativt värde enligt huvudregeln.

Dessa påpekanden kommenterades i anslutning till min artikel av John Larsson, vilken, enligt uppgift från RSV, ”håller i” anvisningarna om aktievärdering.

Beträffande den första av ovannämnda punkter ger John Larsson mig helt rätt.

Angående den andra punkten skriver John Larsson följande: ”Enligt *lagens bokstav* (kursiverat här) gäller spärregeln endast under förutsättning att substansvärdet blivit föremål för reducering, dvs vid positiva substansvärden”. Avslutningsvis framhåller han i sin kommentar att jag har en formalistisk syn på lagstiftningen som delvis leder till andra resultat och slutsatser än de som redovisas i artikeln.

Sammanvägs dessa formuleringar kan läsarna lätt få intrycket att jag har fel beträffande den andra av de två ovan redovisade synpunkterna. Att så icke är fallet framgår emellertid av en i skrivande stund just utkommen bok från Industriförbundets förlag med namnet ”Företagsförmögenhet”, författad av John Larsson.

Beträffande tillämpningen av spärregeln vid värdering av förmögenhet i egen rörelse eller jordbruk skrivs i denna bok på s 41 följande: ”Skattelättnaderna begränsas genom en spärregel. Denna bli tillämplig endast om skattelättnad kan uppkomma, dvs om tillgångarna överstiger skulderna i förvärvskällan. Om skulderna är större än tillgångarna får skillnaden dras av som avgående post vid förmögenhetsberäkningen utan begränsning”. Beträffande värdering av aktier sägs i stort sett samma sak på s 74 och s 78.

Min ovan redovisade uppfattning får alltså ett mycket klart stöd i boken. Omständigheter har sålunda lett till att Larsson, i ovannämnda avseenden, redovisat två skilda synsätt beträffande den skattemässiga förmögenhetsvärderingen.

Det ovan anförda bör föranleda RSV att ändra sina anvisningar om värdering av aktier m m.